

Panorama Soruyor

“20. yılında ABD’nin Irak’ı İşgalinin Ulusal, Bölgesel ve Küresel Sonuçları” - Ebru Canan-Sokullu - Bezen Balamir oşkun - Mustafa Aydın

Irak’ın işgalinden bugüne Orta Doğu bölgesine yönelik Amerikan dış politikasının değişiminde Irak’ta yaşananların etkisi ne oldu?

Irak’a Özgürlük Operasyonu’nun ABD’nin uluslararası konumu ve prestiji ile küresel siyasal sistem üzerindeki uzun erimli etkileri neler olmuştur?

Irak’ın işgali ve devamında bu ülkede yaşananları Türkiye açısından nasıl değerlendirmek gerekir? Irak’ın işgali ve devamında bu ülkede yaşananları Türkiye açısından nasıl değerlendirmek gerekir?

Dünya 1991 bitip 1992’ye girerken bir taraftan Soğuk Savaş’ın bitimini kutlarken, diğer taraftan iki kutuplu uluslararası sistemden tek kutuplu düzene geçişin sancılarını yaşıyordu. Aynı dönemde Irak’ın Kuveyt’i işgali ve takip eden uluslararası reaksiyon bir taraftan Soğuk Savaş Sonrası yeni dünya düzeninin ve kalan tek süper gücün aynı zamanda sistemin hegemonu olup olmayacağını test edilmesine alan açarken, diğer taraftan Irak’ı uluslararası gündemin üst sıralarına

taşıdı. Temel olarak Irak'ın Kuveyt işgalini sonlandırmak amacıyla ABD öncülüğünde bir araya gelen uluslararası koalisyon güçlerince gerçekleştirilen Birinci Körfez Savaşı, aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi nezdinde alınan kararlar ve Rusya dahil sistemin önemli ülkelerince onaylanması ile uluslararası sistemde ABD liderliğini meşrulaştırdı. Bu kapsamda, hem müttefiklerinin hem de bölgedeki ülkelerin desteğini alan ABD kısa sürede Irak'ın Kuveyt'ten çıkmasını sağladı.

Prof. Dr. Ebru Canan-Sokullu
Bahçeşehir Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Aydın
Kadir Has Üniversitesi

Doç. Dr. Bezen Balamir Coşkun

TED Üniversitesi

Buna karşılık, 10 yıl sonra 2001’de gerçekleşen 11 Eylül terör saldırılarının ardından ABD Başkanı George W. Bush’un başlattığı “teröre karşı savaş”, başta bir kısmı gönülsüz de olsa uluslararası aktörlerin büyük çoğunluğunun desteğini alsa da, ABD yönetiminin hedefini “kitle imha silahlarına sahip olduğu” gerekçesiyle Saddam Hüseyin rejimini devirmek amacıyla Irak’a müdahaleye çevirince bu destek hızla eridi. ABD’nin Irak’a müdahale gerekçelerinin uluslararası alanda ikna edici bulunmamasının yanı sıra, dünyada yükselen savaş karşıtlığı ABD’nin 19 Mart 2003’te başlattığı hava saldırıları ve ardından 20 Mart’ta gelen kara operasyonu ile devam eden “Irak Özgürleştirme Operasyonu”nda büyük ölçüde yalnız kalmasına yol açtı. Böylece sadece ABD ve ABD’yi destekleyen bir avuç ülkeden oluşan “İstekliler Koalisyonu”nun uluslararası meşruiyeti olmadan başlattığı bu müdahale bölge tarihinde “ABD’nin Irak’ı işgali” olarak yerini aldı.

Üzerinden 20 yıl geçmesine rağmen müdahalenin uluslararası sistem üzerindeki izleri hala çok belirgin. Bu kapsamda, *Panorama* olarak, Soğuk Savaş sonrası dünya düzenini sarsan en önemli olaylardan biri olan Irak’ın işgalinin yirminci yıldönümünde uzun erimli sonuçlarını dış

politika ve güvenlik uzmanlarına sorduk. Aşağıda okuyacağınız değerlendirmelerin de gösterdiği gibi, Irak'ın işgali uluslararası sistemin her seviyesinde kalıcı izler bıraktı. Başta ABD olmak üzere, işgalin muhatabı Irak, tüm bölge ülkeleri ve daha geniş düzlemde uluslararası sistem işgalin sonuçlarından farklı yoğunluklarda etkilendiler.

Öncelikle, ABD'nin küresel hegemon olma iddiasına büyük darbe vuran bir dizi gelişme ile bölgedeki varlığı ve meşruiyeti tartışmaya açıldı. Irak'ın işgali sonrasında kurulan "ABD Irak için Yeniden Yapılandırma ve İnsani Yardım Bürosu" (ORHA) ve savaşın sonlandırıldığına duyurulmasının ardından oluşturulan "Geçici Irak Yönetimi" aracılığıyla Saddam sonrası yönetim ve güvenlik inşası çabaları Irak'ın hızla sivil savaş sarmalına çekilmesiyle başarısız oldu. Irak'a uygulanan ambargo Irak ekonomisinin çökmesine ve halkın açlık ve sefaletle mahkûm edilmesine yol açtı. Irak'taki otorite boşluğu, ekonomik kriz, açlık ve fakirlik bir yandan ABD'nin ülkedeki varlığı zora sokarken, diğer yandan radikal İslami örgütlerin hızla örgütlenerek gelişmelerine alan açtı.

İşgalin son dakika gerekçelerinden biri olarak ABD'nin "Orta Doğu bölgesine demokrasi ve istikrar getirme" vaadi gerçekleşmediği gibi bu yolda yapılanlar bölgede daha fazla istikrarsızlığa ve çatışmaya yol açtı. Irak yıllar boyu sürececek bir iç savaşa sürüklenirken, 2011'de başlayan Arap Ayaklanmalarının ardından bölgede etkili olan radikalleşme 20 yıldır varlığını sürdürüyor. El Kaide'nin içinden çıkan ve ondan daha acımasız bir terör örgütü olan IŞİD'in eylemleri bölgeyi kasıp kavururken Batı dünyasını da vurdu.

Bu arada, Irak'ın işgalinden en çok etkilenen bölge ülkelerden biri de Türkiye oldu. Doğu ve güneydoğu sınırlarında 1980'de İran-Irak Savaşı ile başlayan çatışma ve istikrarsızlık, kesintisiz devam

ederek 2003'te Irak'ı işgali sonrasında katlanarak arttı. Özellikle Kuzey Irak'ta Kürdistan Özerk Bölgesi'nin kurulması ile Türkiye'nin ulusal güvenliğine en büyük tehdit olarak tanımlanan PKK'nın Kuzey Irak ile bağlantıları 2003 sonrasında Irak'ta yaşanan gelişmeleri Türkiye'nin hem iç hem de dış politika ve güvenlik gündeminin önemli unsuru haline getirdi.

Bu kapsamda, *Panorama* uzmanlarımızdan gelen değerlendirmelerle 20. yılında ABD'nin Irak'ı işgalinin ulusal, bölgesel ve küresel sonuçlarını yeniden tartışmaya açmak istiyoruz. Keyifli okumalar dileriz...

***** ***** ***** *****

"Irak'ın İşgali, Demokrasi ve İstikrar Vaadi ve Geline Nokta"

Prof. Dr. Binnur Özkeçeci-Taner
Hamline University

ABD öncülüğünde 19 Mart 2003'te hava operasyonuyla başlayan ve "Irak Özgürlük Operasyonu" olarak adlandırılan işgalin Irak, ABD, Ortadoğu ve uluslararası sistemde yol açtığı şiddetli sarsıntılar işgalin 20. yılında dahi etkisini sürdürmektedir. Özellikle liberal dünya düzenin sallantıda olduğu bu dönemde ABD'nin Irak işgalinin sonuçları kuvvetli olarak hissediliyor.

ABD'nin Irak'ı işgalinin yol açtığı bölgesel ve küresel sorunları şöyle sıralayabiliriz: Irak'ın işgalinin hemen sonrasında ön plana çıkan ve ilerleyen yıllarda bölgeye yayılan mezhep çatışmaları, ABD'nin özellikle vurguladığı ve Irak kanalıyla tüm Ortadoğu'ya yayılacağına inandığı "demokrasiye geçiş sürecinin" geçen 20 yılda gerçekleşmemesi, bölgede ortaya çıkan ve İran ile Suudi Arabistan'ın önderliğini yaptıkları iki kutuplu yeni bir güç dengesine geçilmesi. Bunların bir sonucu olarak da ABD'nin küresel liderliğinin sona ermekte olduğu üzerinde tartışmalar başladı. İşgalin uzun erimli ve literatürde yoğun tartışılan bu sonuçları dışında üzerinde durulması gereken üç ayrı konu daha var. Bunlar Türkiye açısından da önemli konular.

2003 Irak işgalinin en önemli sonuçlarından birisi Saddam Hüseyin rejiminin ortadan kalkmış olması. Saddam rejiminin yıkılması ve 2003 Irak işgalinin önünü açtığı Arap Baharı, Ortadoğu'da kuruldukları ilk yıllardan itibaren çoğunlukla askeri lider bazlı otoriter rejimler altında yaşayan halklarını otoriteye meydan okuma konusunda yüreklendirdi. Kısacası, 2003 Irak işgali Aralık 2010'da başlayan Arap Baharı için önemli bir katalizör olarak görülebilir. Son 20 yıldaki gelişmeler ve Arap Baharı dönemindeki meydan okumalar Ortadoğu'da "demokratikleş(tir)me misyonunun" tam olarak başarılması anlamına - en azından şimdilik - gelmedi.

Varılan nokta Ortadoğu'nun eskiden olduğu gibi, istikrarlı ve değişmez düzenin devam edeceği bir bölge olmadığını gösteriyor.

Bu durumun tespiti Amerikalı ve Avrupalı karar vericilerin bölgeye bakışını farklı

bir boyuta taşıdı. Bölgenin ekonomik, sosyal ve siyasal dinamiklerini daha iyi

anlamanın önemini de beraberinde getirdi.

Artan güvenlik sorunları ve özellikle ön plana çıkan mezhep çatışmalarının hem devlet hem de devlet dışı aktörler vasıtasıyla bölgede yayılan etkisi haklı olarak 2003 Irak işgalinin uzun erimli sonuçları olarak ön planda incelenmekte. Bu konulara, Irak işgalinin İsrail-Filistin çatışması üzerindeki olumsuz etkisini eklemekte fayda var. 2000 yılında başlayan Mescid-i Aksa Ayaklanması Filistin davasını canlı tutmaya çalışan ve İsrail'le birlikte ABD'yi de bu çatışmanın nihai sonuca ulaşması konusunda baskı altına alabilecek bir ayaklanmaydı. Nitekim, Irak işgalinin ilk aylarında ABD'nin değişik düşünce merkezlerinde, Saddam rejiminin yıkılması ve Ortadoğu'da demokrasi hareketinin başlamasıyla beraber ABD'nin İsrail-Filistin çatışmasını çözebilecek yenilenmiş bir Arap-İsrail barış sürecinin de başlatabileceğine dair umutlar vardı. Fakat, işgalin önemli bir sonucu olarak İran'ın bölgedeki beklenmedik yükselişi, özellikle Mahmud Ahmedinejad'ın 2005'te İran'da cumhurbaşkanlığına gelmesiyle beraber İsrail'e karşı artarak devam eden tehditleri ve 2004 sonlarından itibaren Irak'ta ve bölge genelinde el-Kaide bağlantılı radikal İslam örgütlerinin yarattığı istikrarsızlık, İsrail iç siyasetinin ve dış politikasının giderek daha da sağa kaymasına yol açtı. Tüm bunların en belirgin sonucu, Binyamin Netanyahu liderliğindeki İsrail'in, Batı Şeria'da artan baskıları ve olası bir barış sürecini neredeyse tamamen reddetmesi oldu. Kısacası, olası bir Filistin-İsrail barış sürecini Irak işgalinin zayıfatı olarak görebiliriz.

Son olarak, George W. Bush hükümetinin tek taraflı bir kararlar, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı müttefikleriyle

üzerinde anlaşmış olduğu prensipleri ve normları hiçe sayarak Irak'ı işgal etmesi, uzun süre önderliğini yaptığı liberal dünya düzeninin günümüzde ciddi olarak sallantıda olmasının da en önemli sebebi oldu. Buna ek olarak, Irak işgalinin ABD'nin iç siyasetindeki etkisini de unutmamak gerekir. Irak işgali ABD kamuoyunca istenmeyen ve sayısız bürokrat ve akademisyen tarafından tavsiye edilmeyen bir tercih savaşıydı (“*war of choice*”). Bu nedenle ABD iç siyasetinde bugün gördüğümüz aşırı kutuplaşma ve hükümet kararlarına duyulan güvensizlik Irak işgalinin ABD'yi doğrudan etkileyen sonuçları olarak görülmelidir.

ABD iç siyasetindeki gerginlik ve transatlantik ilişkilerdeki kırılma Türkiye'nin bugünkü güvenlik ve ekonomik kararların açısından da önemli bir faktör olarak ülkenin dış politikasını etkilemekte ve önümüzdeki günlerde de etkilemeye devam edecek gibi görünüyor.

***** ***** ***** *****

“Dünyanın ve Türkiye'nin Geleceğini Zora Sokan Irak Savaşı”

Prof. Dr. Nasuh Uslu Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Günümüzde uluslararası sistemin tekrar Soğuk Savaş benzeri rekabet ve

çatışma ağırlıklı bir sisteme dönüşmesinde ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında tek yanlı müdahaleleri tercih ederek diğer güçlerle iş birliği çerçevesinde ortak sorunlara yönelmemesinin büyük etkisi var.

2003 yılında Amerikan yönetimi Irak'a müdahale kararı alırken temel motivasyonu ve söylemi, 11 Eylül saldırılarıyla kendini gösteren uluslararası terörizmin kökenindeki nedenlerle mücadelede uzun vadeli sürecin ilk adımını atmaktı. George W. Bush yönetimi, Bush Doktrini çerçevesinde ABD'ye yönelik tehditleri daha tehdit haline gelmeden ortadan kaldırma kararlılığını göstermek üzere Irak'a müdahale kararı alırken aynı zamanda terörizme destek veren ve halkının haklarını ihlal eden bir rejimi yıkma niyetini de açıkça ortaya koyuyordu. Bu şekilde ABD, Orta Doğuda terör üreten ve terörizmi destekleyen bir rejimi yıkıp yerine halkının çıkarları doğrultusunda hareket eden istikrarlı bir demokratik yönetim kurarak diğer Orta Doğu halklarına ve yönetimlerine gerekli mesajı verecek ve onları demokrasiye yönelme konusunda hem teşvik edecek hem de zorlayacaktı. Fakat, Amerikan yönetimi Irak ile ilgili iyi niyetleri konusunda ne kendi halkını ne Batı kamuoyunu ne de Orta Doğu halklarını ikna edebildi. Savaşın gerekçeleri konusunda Amerikan yöneticilerinin tam bir aldatmaca oyunu oynadıklarının herkesçe görülmesi, sonraki dönemde ABD'nin Orta Doğu politikalarına güven duyulması bakımından ciddi bir sorun oluşturdu.

Ayrıca ABD'nin savaş sonrasında Irak'ta istikrarı sağlayamaması ile Irak'taki Müslüman halka kötü muamelesi nedeniyle Irak'ta Müslüman radikal unsurların da dahil olduğu ABD karşıtı direnişin ortaya çıkması ABD'nin Orta Doğu bölgesine yönelik politikalarında ciddi bir karmaşa ve değişiklik yaşanmasına neden oldu. Irak'ta tıkanıp kalan ABD, terörizmi kökeninde kurutmaya yönelik bölge halklarının sorunlarıyla ilgilenme ve demokratikleşme konusunda onlara yardımcı olma politikası izleyemedi. Orta Doğu'nun temel sorunu olan İsrail-Filistin çatışmasını sona erdirme yönünde ciddi adımlar atamadı. Irak'taki El-Kaide yapılanmasından dönüşen IŞİD ile mücadeleye odaklandığı için Suriye'de Rusya ve İran karşısında gerileme yaşadı, müttefiki

Türkiye'nin güvenliğine tehdit oluşturan unsurlarla işbirliğine girerek bu ülkeyle ilişkilerini zora soktu. Irak Savaşının yarattığı psikolojik ortam, ABD'nin Müslüman halklardan iyice uzaklaşıp aşırı İsrail yanlısı bir çizgiye gelmesine neden olurken ABD'nin bölgedeki kabul edilirliliği ciddi bir darbe aldı. Kısaca Irak Savaşı'nın başlattığı süreç, ABD'yi Orta Doğu bölgesinde yabancı ve etkisiz bir aktör haline dönüştürdü.

Bu şekilde dönemin tek süper gücü olan ABD'nin Irak Savaşı, geçmiş dönemlerde olduğu gibi bir büyük gücün çıkarları çerçevesinde zayıf bir güce müdahale niteliği taşımanın ötesine geçemedi ve dünya sisteminin ortak sorunları çözmeye yönelik insan hakları ve uluslararası hukuk temelli yapıcı bir sisteme dönüşmesi sağlanamadı. Günümüzde uluslararası sistemin tekrar Soğuk Savaş benzeri rekabet ve çatışma ağırlıklı bir sisteme dönüşmesinde ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında tek yanlı müdahaleleri tercih ederek diğer güçlerle işbirliği çerçevesinde ortak sorunlara yönelmemesinin de büyük etkisi var.

Irak Savaşı ve sonrasında Irak'ta yaşananların bugün Türkiye'nin karşılaştığı temel dış politika ve güvenlik sorunlarının nedeni olduğunu söylemek mümkündür. Bir kere savaş ve sonrasındaki gelişmeler Türkiye'nin güvenliği açısından içinden çıkılması zor sorunlar doğurmuştur. Sınır komşusundaki güç boşluğu Türkiye'yi hedef alan terör unsurlarının güçlenmesine ve eylemlerini artırmalarına neden olmuş, Türkiye ABD ve NATO'yla olan ilişkilerden dolayı bunlara yeterli tepki verememiştir. Türkiye kaynaklarını terörle mücadeleye ayırmak zorunda kaldığı gibi gerçekleştirmek zorunda kaldığı sınır ötesi operasyonlardan dolayı Batıyla ilişkilerini zora sokmuştur. Türkiye Batılı müttefikleriyle çok daha yapıcı bir ilişki kurabilecek ve Batıyla bağlarını güçlendirebilecekken Irak kaynaklı sorunlar nedeniyle Batıdan gittikçe uzaklaşmıştır. Irak'la ilgili olarak kendi güvenliğini sağlama temelinde izlediği politikalar ABD'yle ve AB

üyeleriyle ilişkilerini bir türlü düzeltememesine neden olmuştur. Yine Irak El Kaide'sinden dönüşen IŞİD'in Suriye'deki varlığı ve onunla mücadelede Kürt unsurlarla işbirliği yapılması konusunda Batılı devletlerle yaşadığı anlaşmazlıklar Türkiye'yi neredeyse Batıyla ittifak ilişkilerini kaybedecek noktaya getirmiştir. Türk dış politika karar vericileri Irak Savaşının neden olduğu sorunları dikkate alarak Suriye'de kendileri etkin olmaya kalkınca aslında Irak'ta yaşananların benzeriyle Suriye'de karşılaşmıştır. Dış güçlerin müdahalesi Suriye'deki çatışmaları sonu gelmez bir iç savaşa dönüştürürken ve böylece Suriye devlet olma niteliğini kaybederken bu ülkede ortaya çıkan istikrarsızlık Türkiye açısından sınır güvenliği ve göçmenler gibi büyük sorunlar doğurmuştur. Böylece Irak Savaşının başlattığı süreç çerçevesinde Türkiye'nin sınır komşusu olan ülkelerin bir türlü istikrara kavuşamamış olması, Türkiye'yi bu ülkelerle dış politika, güvenlik, ekonomi, ticaret, kültür vb. alanlarda karşılıklı fayda sağlayıcı ilişkiler geliştirmekten mahrum bırakmış ve dış ve güvenlik politikalarında ciddi savrulmalar yaşamasına neden olmuştur.

***** ***** ***** *****

“20 Yıllık Pişmanlık”

2003 baharında başlayan Irak Savaşı, ABD dış politikası açısından pek çok kalıcı ve olumsuz etki bıraktı. Irak savaşı, Teksas Valiliğinden gelip ABD Başkanı seçilen, ilk resmi ziyaretini Meksika'ya yapmış, gündeminin başında göçmen reformu, ABD-Meksika ilişkileri ve serbest ticaret anlaşmaları olan bir başkan tamamen Orta Doğu'ya ve askeri müdahalelere angaje etti. Bu büyük 'eksen kaymasının' yanı sıra Irak savaşı, Başkan dış politikada yeterince deneyimli değilse, ABD dış politikasının nasıl kolayca küçük bir kliğin eline geçebileceğini gösterdi. Başkana yakın bu kliğin grup dinamiği ("*group think*") zaafıyla kendileriyle çelişen uzmanları ve uluslararası kurumları kolayca göz ardı edebildiği ortaya çıktı. Bu kapalı klik, kabinede savaş tecrübesi olan yegâne bakanı, dışişlerinden sorumlu Colin Powell'ı etkisizleştirebildi; hatta eline tutuşturdukları şaibeli belgelerle BM'de dünya kamuoyunu ikna etmek zorunda bıraktı. İşgal öncesi çoğu realist ekolden 33 önde gelen akademisyenin ceplerinden para vererek *New York Times* gazetesinde yayınlattığı savaş karşıtı [açık mektup](#) hiçbir etki yaratmadı. Benzer şekilde Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) raporları ve gözlemcilerin Irak'ta nükleer tehdit bulamadıklarına dair açıklamaları da [inkâr edildi](#).

Uluslararası alanda

ise Irak Savaşı, ABD'nin 11 Eylül sonrası aldığı yasal ve meşru konumu sarstı. El Kaide'nin yerleştiği Afganistan'a karşı uluslararası hukuk çerçevesinde, NATO ile ortaklaşa gerçekleştirilen askeri müdahale, peşi sıra gelen gayrimeşru Irak işgali ile yerle bir oldu. Pek çok uzmanın uyarısına rağmen, ABD en çok çekindiği 'aynı anda 2 cephe' açmazı ile karşı karşıya kaldı. Irak işgali ve sonrasındaki insan hakları ihlalleri, özellikle Ebu Gureyb askeri hapishanesinde çekilen görüntüler, 11 Eylül sonrası ABD'ye yönelik küresel sempati dalgasını tüketti,

ülkenin imajına kalıcı zararlar verdi.

2000 yılındaki genel

seçimlerde Florida'daki oy sayımında yaşanan tartışmalar nedeniyle G.W. Bush kıl payı bir farkla, mahkeme kararı ile başa gelmişti, meşruiyeti kısıtlıydı. Fakat 11 Eylül saldırıları ve Afganistan savaşının yarattığı savunmacı-milliyetçi ortamda, Siyaset Biliminde '*rally around the flag*' ("bayrak altında birleşme") olarak tanımlanan toplumsal psikoloji sonucu G.W. Bush'un görev onayı

saldırı öncesindeki %50'lerden hızla [%80'in üzerine çıktı](#). Halkın gözünde popülaritesi bu denli yüksek bir Başkan varken, Irak'a şaibeli bir askeri müdahale yapmak daha da kolay oldu. Fakat Orta Doğu'da yıllar yılı devam eden rejim değişikliği çabaları bir yanda sürekli federal bütçeden artan paylarla genişleyen askeri-endüstriyel-özel danışmanlık ağları yaratıp kamu bütçesine ağır yükler oluştururken, öte yandan dünya tarihi okuması son derece zayıf ABD kamuoyunda Orta Doğu'nun tamamına karşı bir olumsuzluk ve yılgınlık hissi yarattı. Kurumsal devamlılık ilkesi nedeniyle sonraki başkanların da devralıp değiştiremedikleri Irak sorunu, İŞİD gibi daha da büyük sorunları doğurdu. Özellikle Obama yönetimi dış politika eksenini Asya'ya çevirmek istediğini defalarca ifade ettiyse de Orta Doğu'dan çıkmayı başaramadı.

20 yılın sonunda,

gerek ABD'li karar alıcılarda, gerekse ABD kamuoyunda ağırlıklı görüş, Irak savaşının hatalı, gereksiz, ABD'nin ulusal çıkarlarına hizmet etmeyen bir askeri girişim olduğu yönünde. Nitekim savaşın başlamasından 20 yıl sonra ABD Kongresi'nde o dönemde G.W. Bush yönetimine verdiği askeri operasyon yapma iznini geri çeken bir [kanun önerisi](#) bulunuyor. Bu tabii

ki sembolik bir duruş. Kongre benzer bir tavrı Vietnam savaşından neredeyse elli yıl sonra da gösterip tezkereyi geri çekme kararı almıştı. Irak savaşı için yürütme erkinin başına verilen askeri güç kullanma yetkisi halen teknik olarak geçerli. Yani herhangi bir Başkan, bu eski tezkereye dayanarak Irak'a yeniden asker çıkarabilir. Bu nedenle tezkere iptali önergesi biri Demokrat, diğeri Cumhuriyetçi iki Senatör tarafından oya sunuldu. Sadece bu [tezkerenin geri alınması](#)

[önergesi](#) bile ABD'de kamuoyunun 20 yıl öncesinin tam tersine

döndüğünün göstergesi sayılabilir. Fakat maalesef tarih geriye sarılamıyor. ABD'nin uluslararası sisteme verdiği zararlar pek çok teorik çerçeveden incelendi ve incelenmeye devam ediyor.

Realistler bu hatayı tek kutuplu dönemde kendisini dengeleyecek unsurların bulunmaması nedeniyle hegemon gücün güç zehirlenmesi (*over-reach*) olarak görürken, liberal ve kurumsalcı akademisyenler sistemde en önemli kural koyuculardan olan ABD'nin kuralları hiçe saydığına ortaya çıkan maliyetin altını çiziyorlar.

Türkiye maalesef ABD'nin Orta Doğu maceralarından en olumsuz etkilenen ülkelerden biri oldu. Uluslararası hukuk çerçevesinde gayri meşru bir askeri müdahalede yer almayı tezkereyi TBMM'de reddetti. Fakat bu durum Türk-Amerikan ilişkilerine gerginlik olarak yansıdı. Irak'ta savaş sonrası gerçekleşen bölgesel ve etnik bölünmeler, Türkiye'nin yıllardır çözemediği demokratik sorunlarına bir de sınır ötesi boyut ekledi. Sonuç olarak Türkiye'nin kendi iç sorunu olarak gördüğü problemler bölgesel, hatta Türk-ABD ilişkilerinde yarattığı gerginlik nedeniyle küresel sorunlara dönüştü.

***** ***** ***** *****

“Irak'ın İşgali ve Amerikan Hegemonyasının Krizi”

Dr. Mehmet Ali Tuğtan

Bilgi Üniversitesi

2003 yılında Irak'a girerken G. W. Bush yönetiminin amaçlarından biri de, Irak müdahalesi sonrasında İran ve Suriye ile de hesaplaşmaktı. Fakat, Irak'ta nispeten kolay bir işgalin ardından ülkenin yeniden istikrara kavuşturulması için atılması gereken somut ve makul adımların hiçbirinin atılmaması, Amerikan işgaline karşı silahlı direnişe yol açtı. Bu direniş, hem ABD'nin uluslararası prestijini hem de zaten meşruiyeti tartışmalı olan işgalin kamuoyu desteğini ortadan kaldırdı. ABD, 1990'lardaki tek kutuplu dönemde sahip olduğu "İyi Niyetli/Zararsız Hegemon" ("*Benevolent/Benign Hegemon*") unvanını yitirdi. Üstelik, Soğuk Savaşın sonundan 2010'lara kadar süreceği öngörülen rakipsiz hegemonya döneminde, savunma bütçesini 2010'larda karşısına çıkması beklenen Çin ile mücadelede kullanacağı geleceğin teknoloji ve silah sistemlerini geliştirmek için harcaması gerekirken, bu kaynakları Irak'ta (aynı zamanda Afganistan'da) devam eden direnişle mücadelede harcadı.

Böylece dünya ekonomisini sarsan 2008 Finans Krizi

Amerikan ekonomisini vurduğu ve G. W. Bush yönetimi ikinci döneminin sonuna geldiğinde ABD, hem prestijini yitirmiş hem de ekonomisi ve askeri gücü yıpranmış bir hegemon görünümündeydi. Nitekim G. W. Bush dönemini takip eden

Obama ve Trump yönetimlerinin önceliği, Amerikan ekonomisinin gördüğü hasarı tamir etmek için gerekli kaynakları yaratmak, bunun için de askeri harcamalarını azaltmak oldu. Bu bağlamda Obama yönetimi Irak'tan çekilirken, Trump yönetimi de Afganistan'dan çekilmenin alt yapısını hazırladı. Üstelik, hem Obama hem de Trump döneminde ortaya çıkan krizlerde ABD, askeri güç kullanımı konusunda eskiye kıyasla çok daha çekingen davrandı. Bu durumun ortaya çıkardığı güç boşluğu, küresel

düzyeyde Çin ve Rusya gibi büyük güçlerin, bölgesel düzeyde de İran, İsrail, Hindistan, Türkiye gibi orta boy güçlerin manevra alanını genişletti.

20 yılın ardından geriye dönüp baktığımızda, Irak'ın işgalinin Amerikan hegemonyasının sonunu getiren krizi tetiklediğini düşünüyorum. Savaşın yarattığı hegemonya krizi, ardından gözlemlenen gevşek çok kutupluluk ve bunun da Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından giderek ittifaklar çerçevesinde sıkışmaya başlaması bu varsayımı destekler nitelikte.

İnsanlığın ortak umudu, Ukrayna savaşının büyük güçler arasında bir genel savaşa dönüşmemesi. Zira iklim krizi başta olmak üzere insan kaynaklı nedenlerle ekosistemin bu ölçüde yıprandığı ve kırılğanlaştığı bir dünya, günümüz silah teknolojileri ile girişilecek genel savaşları kaldıracak durumda değil. Bu basit gerçeğin, büyük güçler arasındaki hegemonya mücadelesini sınırlamasını umuyoruz.

Türkiye, TBBM'de 1 Mart

2003 Tezkeresinin gerekli nitelikli çoğunluğu elde edememesi sonucunda Irak'ın işgali sırasında Amerikan güçlerine talep ettikleri geçiş haklarını vermemiştir. Zaten geçmişe bakıldığında da Orta Doğu krizleri, Türk-Amerikan ilişkilerinin en problemlili alanlarından biri olagelmıştır. 1 Mart Tezkere Krizinin Türk-Amerikan ilişkilerindeki yıpratıcı etkisi sarili olmakla birlikte, işgalin yarattığı direniş ve ABD'nin on yıldan kısa bir sürede Irak'tan çekilmesi, o dönemde dile getirilen "Amerikalılar bir gün gider, biz komşumuz Irak ile baş başa kalırız" itirazının haklı bir itiraz olduğunu da göstermiştir.

İşgalin yarattığı sistemik sonuçlar açısından bakıldığında Türkiye, uluslararası sistemde bir orta boy güç olarak özellikle son on yılda ortaya çıkan gevşek çok kutupluluk halinden bölgesel çıkarları

doğrultusunda faydalanmaya çalışarak, ABD ve Avrupa ile Rusya ve Çin arasında dengeli bir pozisyon almaya gayret etti. Fakat, sürmekte olan Rusya-Ukrayna Savaşı, Almanya başta olmak üzere büyük güçlerin savunma harcamalarında önemli

artışların yanı sıra karşıt blokların oluşumunu tetikleyerek uluslararası sistemde sıkışmaya neden oluyor. Bu ortamda Türkiye'nin izlediği denge politikası, ortaya çıkan bu sıkışma sonucunda sürdürülmesi daha güç hale gelse de, henüz imkânsız hale gelmedi.

***** ***** ***** *****

"İşgalin Gölgesinde 20 Yıl"

Doç. Dr. Sinem Ünal
Ege Üniversitesi

ABD'nin uluslararası hukuku ve BM Güvenlik Konseyi'ni hiçe sayarak, Avrupalı müttefikleri arasında derin bir çatlağa neden olarak ve önleyici savaş gibi yeni bir kavramı uluslararası ilişkiler literatürüne dahil ederek 2003 yılında gerçekleştirdiği Irak işgali, ABD'nin Ortadoğu politikalarını değiştirdiği gibi uluslararası ilişkilerin de geri dönülmez biçimde dönüşmesine neden olmuştur. Irak'ın işgali, Başkan Bush ve Yeni-Muhafazakâr (Neo-Conservative) ekibinin 11

Eylül saldırıları sonrasında İslam dünyasının demokratik yönetimler ve özgürlükler çerçevesinde dönüştürülmesi ve küresel terörizmin yok edilmesi stratejisinin de önemli bir parçasıydı. Fakat, popüler gündemde Büyük Ortadoğu Projesi olarak da isimlendirilen bu strateji ile hedeflenenin aksine ABD'nin işgali Ortadoğu'ya yıkım kaos, iç savaş ve şiddeti giderek artan terörizmi getirdi. Savaşı'n ardından Irak devletinin bozulan üniter yapısı, dağılan ordusu, zengin petrol kaynaklarının kontrolü ile ilgili rekabet ve mezhep çatışmasının derinleşmesi bütün bölgede 20 yıl boyunca devam edecek istikrarsızlık ve şiddeti de beraberinde getirdi. Dağılan Irak ordusunun ve sistemden dışlanan Sünni kabilelerin DAESH'in ortaya çıkmasındaki en önemli nedenlerden olduğu düşünüldüğünde Irak'ı işgali ABD'yi uzun yıllar sürecek bir çatışmanın içine çekmiş oldu. Bununla birlikte peşi sıra devam eden Afganistan müdahalesi, Irak Savaşı, Suriye iç savaşı ve DAESH ile mücadelenin ABD ekonomisinde yarattığı yükü de unutmamak gerekir. Dolayısıyla Obama dönemine gelindiğinde ABD daha önce kontrol etmek, dönüştürmek istediği Ortadoğu'dan çekilme politikasına dönmek zorunda kaldı. ABD bölgede güç kaybederken Rusya ve İran Ortadoğu'da etkin oyuncular haline gelmeye başladılar. Bu çerçevede Irak işgali, ABD'nin Ortadoğu'da giderek azalan güç ve etkisinin başlangıcı oldu.

Irak'a

Özgürlük Operasyonu, uluslararası sistemde bugün yaşadığımız dönüşümün de başlangıç noktasıdır demek yanlış olmaz. Uluslararası ilişkilerde tüm olayların kelebek etkisi gibi birbiriyle bağlantılı olduğu düşünülürse, Rusya ve Çin'in uluslararası sistemde söz sahibi olma konusunda özgüvenlerinin artması ve hatta Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinde ABD'nin Ortadoğu'da izlediği politikalar ile kaybettiği güç ve prestij etkisi büyüktür. Bununla birlikte Irak'ı işgaliyle ABD uluslararası hukuku ihlal ederek ve BM Güvenlik Konseyi'ni hiçe sayarak aslında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendi kurduğu sistemi kendisi yıkmış, normatif güvenlik açısından uluslararası sistemin güvenilirliğini sarsmıştır. Bölgeye özgürlük ve istikrar vaatleriyle gelen ABD'nin Guantanamo hapisanesinde yaptığı insan hakları ihlalleri hem Avrupalı müttefiklerinin hem uluslararası kamuoyunun gözünde önemli bir prestij kaybı yaşamasına neden olmuştur. Bu çerçevede ABD uluslararası kamuoyunun gözünde yumuşak gücünün unsurları olan özgürlüklerin,

değerlerin ve sistemin koruyucusu rolünü tamamen kaybetmiştir.

Irak'ın işgali, Türkiye-ABD

ilişkileri ve Türkiye'nin bölge

politikaları konusunda da önemli değişikliklere neden oldu. İşgal öncesinde

ABD-Türkiye ilişkileri müttefiklik bağlarının güçlü olduğu bir zeminde

seyrederken Türkiye'nin 2003 yılında 1

Mart tezkeresini mecliste onaylamaması ve ABD'nin

bu nedenle işgal planlarını değiştirmek zorunda kalışı Türk-Amerikan

ilişkilerinde bir dönüm noktası oldu. Türkiye'nin

ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra geçen 20 yılda yaşadığı sorunlarda, özellikle

Türkiye'nin terörizmle mücadelesinde bu kopuşun etkisi büyük oldu. Hatta 4

Temmuz 2003'te Süleymaniye'de yaşanan Amerikan

askerlerinin Türk askerlerinin başına çuval geçirdiği skandal, ilişkilerin dip

noktası olarak hafızalarımıza kazındı. Başkan Obama'nın

iktidara gelmesiyle ilişkiler kısmen yeniden rayına oturmuş gibi görünse de 1

Mart 2003'te TBMM'de kabul edilmeyen ve ABD askerlerinin Irak işgali öncesinde

Türkiye'de konuşlanmasını öngören tezkere sonrası ABD-Türkiye ilişkilerinde

yaşanan güven sorununun kalıcı hale geldiğini belirtmek gerekir. Bununla

birlikte Irak'ın bozulan üniter yapısı Türkiye açısından hem PKK ile hem de İŞİD

ile mücadele uğruna ABD tarafından desteklenen PYD/YPG ile mücadeleyi de

beraberinde getirdi. Irak'ta yaşanan

güç boşluğu bölgedeki aktörlerin de dönüşmesine sebep oldu. Bu dönemde İran'ın

bölgede daha da güçlendiğini, Rusya'nın

Ortadoğu'da daha aktif olduğunu görüyoruz.

Bu çerçevede, **ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından geçen 20 yılda Türkiye yanı**

başında kaos yaşanan, devlet yapısı değişen, ekonomik zorluklara ve

mülteci

akınlarına sebep olan işgalin faturasıyla boğuşmak zorunda kaldı.

“Irak’ın İşgali Hangi Dinamik Tetikledi?”

Prof. Dr. Serhat Ahmet Erkmen
Altınbaş Üniversitesi

ABD’nin 2003’te Irak’ın işgali, beklenenin tersine Orta Doğu’daki etki sahasını genişletmedi. Aksine, özellikle 2003-2010 arasında Irak’taki konumunu koruyabilmek için bölge ülkelerine karşı tavizler vermesine neden oldu. Irak’taki Saddam Hüseyin Rejimi 1 aydan kısa süren bir kara savaşıyla devrilince o dönemdeki en büyük beklenti ABD’nin bölgede Irak’ı temel alarak büyük bir güç merkezi oluşturacağı, buradan İran ve Suriye başta olmak üzere diğer bölge ülkelerinde değişimleri tetiklemek üzere askeri ve politik baskı kuracağıydı. Oysa, tam da bu olasılık yüzünden İran gibi bölge ülkeleri ve Rusya gibi bölge dışı güçler ABD’nin Irak’ta başarısız olması için her türlü manevrayı yaptılar. Bunun nedeni Irak’ta istikrarın sağlanmasını istememeleri ya da İran ve Suriye gibi devletleri koruma arzuları değildi. Asıl mesele, ABD’nin dünyanın gözünün içine baka baka, kimsenin inanmadığı uydurma delillerle Irak’ta askeri kuvvet kullanarak kökten bir değişim süreci başlatmaya çalışmasıydı. Bu durum Orta Doğu başta olmak üzere başka bölgelerde de tek taraflı ve askeri güç kullanımına dayalı değişim süreçlerinin gündeme gelebileceği anlamına geliyordu. Fakat yine de ABD’nin Orta Doğu’daki tek taraflı değişim talebine/arzusuna en büyük darbeyi Irak’taki iç çatışmalar vurdu.

Haziran 2003'te, yani savaşın bittiğinin ilanından sadece 1 ay sonra ABD'nin Irak'ta kurmaya çalıştığı düzene karşı tek tük ve dağınık olarak başlayan şiddet olayları, birkaç ay içinde sistematik hale geldi. 2004'ün başlarında artık Irak'ta ülkenin üçte birinden fazlasını kapsayan bir alanda ABD ve desteklediği yeni hükümete karşı bir "Sünni direniş" oluşmuştu. Başta sadece ABD ve Irak'ın yeni güvenlik güçlerine karşı gerçekleştirilen saldırılar zamanla yerini mezhepsel çatışmaya bıraktı. Böylece karşımıza 2005 yılı sonundan 2008 yılının son aylarına kadar süren mezhep temelli bir iç savaş çıktı. Bu da ABD'nin Orta Doğu'daki enerjisini öylesine tüketti ki, Bush yönetimi bırakın diğer ülkelerde kökten değişimlere yönelik askeri operasyonlar gerçekleştirmeyi, mevcut pozisyonunu korumakta güçlük çekti. Nitekim işgalden sadece 4 yıl sonra hazırlanan ve Orta Doğu'da ABD siyasetinin değişmesi gerektiğini ileri süren Baker-Hamilton Raporu, Irak'taki işgalin ABD'yi İsrail'den İran'a, Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye kadar ne kadar güç durumda bıraktığını anlatıyordu. Nitekim, 2011'de ABD, Irak'tan muharip güçlerini çekmek zorunda kaldı. Sonrasında ise ABD'yi bir kaç yıl içerisinde yeniden Orta Doğu'ya çeken IŞİD ortaya çıktı. Arap Baharı'ndan sonra Orta Doğu'ya askeri olarak girmek istemeyen ABD, Irak'ın ve Suriye'nin önemli bir kısmını ele geçiren bu terör örgütüne karşı tekrar Orta Doğu'da askeri güç kullanımına başvurmak zorunda kaldı.

Irak'a Özgürlük Operasyonu'nun ABD'nin uluslararası konumu ve küresel siyasal sistem üzerindeki yansımaları iki temel uzun vadeli etki bağlamında tartışılabilir. Bunlardan birincisi, ABD'nin hegemon bir güç iken bir imparatorluk gibi davranmaya başlaması onun sadece uluslararası alandaki rakiplerini değil, aynı zamanda müttefiklerini de harekete geçirmesidir. Tek kutupluluğun istikrar getiren bir nimet olduğu ya da olabileceği iddiası 1990lı yılların sonunda çoktan aşınmış olsa da pek çok ülke için yumuşak bir hegemonun kanatları altında kalmak görece kar sağlayan bir pozisyon olarak görülüyordu. Buna karşılık, ABD'nin Irak konusunda Rusya ve Çin gibi rakiplerinin dışında Almanya ve Fransa gibi müttefikleri ile BM üyelerinin büyük kısmını da karşısına alarak tek taraflı kuvvet kullanımına gitmesi "tek kutupluluğun ve Amerikan hegemonyasının tartışılmaz biçimde engellenmesi gereken bir durum" olduğu düşüncesinin yaygınlaşmasına neden oldu.

İkinci etki ise özgürlük ve demokrasi kavramlarının nasıl hayata geçirileceği tartışmasından doğdu. İşgalin öncesinde de özgürlüğün ve demokrasinin bir diktatörü güç kullanarak devirme yoluyla elde edilebileceğine olan inanç azdı. Fakat, ABD'nin Irak'ı işgalinin özgürlük değil çatışma, demokrasi değil iç savaş ve iktidar paylaşımı sözcükleriyle süslenmiş bir kaos getirmesi Asya'dan Latin Amerika'ya kadar Amerikan karşıtlığının artmasına neden oldu. 2000li yılların ortalarına gelindiğinde Bush Yönetimi'nin Irak'ın işgalinden sonra hangi ülkeye "özgürlük getireceği" tartışılırken demokrasinin bir halkın içinden gelen taleplerle mi inşa edilmesinin doğru olduğu söylemine karşı

gerekiyorsa dışarıdan askeri müdahaleyle dayatılabileceği argümanı arasındaki mücadele büyümüştü. Hatta, Büyük Orta Doğu Projesi olarak akıllara yer eden kavramsallaştırmanın temelinde değişimin gerekliliği değil nasıl gerçekleştirilebileceği vardı. Fakat, büyük projelerin ülkelerin kaderini nasıl etkileyebileceğine ilişkin teorik tartışmalar Irak'ta ABD ve müttefiklerinin askeri bir batağa saplanmasıyla bir süre sonra söndü.

Irak'ın işgali Türkiye'ye de pek çok açıdan yeni riskler getirdi. Bir kere, işgal öncesi askeri hazırlıklar sürecinde yaşanan gerginlik Türk-Amerikan ilişkilerinde kalıcı hasar bıraktı. Son 20 yıldır ABD Merkez Komutanlığı (CENTCOM) ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasında yaşanan gerginliğin en kritik dönemecinin Irak'ın işgali olduğu söylenebilir. İkincisi Irak'ın bölünmesi olasılığı uzak bir ihtimalden yakın bir olasılığa dönüştü. Bu durum Türkiye açısından hala stratejik bir tehdit olarak algılanıyor. Her ne kadar Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında zamanla yakın ilişkiler kurulmuşsa da kuzeydeki federe devletin bağımsız olma isteğine Türkiye kesinlikle karşı çıkılmaya devam ediyor. Üçüncüsü Irak'taki istikrarsızlık ve kaos bölgede terör örgütlerinin güçlenmesine neden oldu. Irak merkezi hükümetinin çökmesi, IŞİD'le mücadele çerçevesinde yaşanan gelişmeler ve İran yanlısı bir hükümetin ortaya çıkması PKK'nın Irak'taki etkinliğini kuzeydeki dağlık alandan Sincar gibi Suriye sınırına daha yakın bölgelere yaymasına neden oldu. Özetle;

ABD'nin

Saddam Hüseyin yönetimini devirip, ülkeye istikrar getirme iddiasıyla

başlayan

işgal ve ardından yaşananlar ne ülkeye istikrar getirdi ne de ABD'nin bölgede kalıcı çıkarlar elde etmesini sağladı. Tersine, Irak'ta iki iç savaş, bir ayrılıkçılık ilanı ve defalarca siyasi krizin yaşandığı zayıf ve istikrarsız bir yapının oluşmasına yol açtı.

***** ***** ***** *****

“Yirminci Yıldönümünde Irak'ın İşgali ve Sonuçları”

Doç. Dr. Özlem Kayhan Pusane
Işık Üniversitesi

20 yıl önce 11 Eylül saldırıları ardından Afganistan ve Irak Savaşları başladığında Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin temel hatları henüz netleşmemişti. Böylesi bir belirsizlik ortamında 2003 yılında Irak'a girme kararı, ABD'nin tercihinin tek kutuplu bir düzen içerisinde gücünü dünyanın farklı bölgelerinde, özellikle de Orta Doğu'da, hissettirmek ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra daha da belirgin hale gelen üstünlüğünü sürdürmek yönünde olduğunu gösterdi. Ancak Charles Krauthammer'ın 1990'ların başlarında dediği gibi, tek kutuplu bir uluslararası sistemin er ya da geç sona erecek bir andan ibaret olduğu çok geçmeden anlaşıldı. Her ne kadar “Irak'a Özgürlük Operasyonu” 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin gücünü kanıtlamanın ve o tarihten sonra karşısına

çıkabilecek muhtemel tehditlerin en sert şekilde karşısında duracağına bir işareti olarak başlamışsa da aslında ABD'nin gücünün sınırlarının ortaya çıktığı bir süreç haline geldi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden Irak'a askerî harekât onayı çıkmaması, Almanya ve Fransa gibi Avrupa ülkeleri ile Suudi Arabistan ve Mısır gibi Orta Doğu ülkelerinin savaşa destek vermemesi, savaşın Irak'ta uzun süren bir istikrarsızlık ve şiddet döngüsü başlatması gibi gelişmeler, 2000'li yıllarda ABD'nin önemli müttefiklerinin desteği olmadan yapabileceklerinin sınırlarını ortaya koydu.

Bununla birlikte, Irak Savaşı

Amerikan halkını da ülkelerinin dünyanın çeşitli bölgelerindeki askeri varlığı ile ilgili daha eleştirel bir pozisyona getirdi. 2006'da

Temsilciler Meclisi'nin Demokratlara

geçmesi ve daha da önemlisi 2008'de Barack

Obama'nın Irak'taki

ABD askerlerini geri çekeceği vaadiyle ABD Başkanı seçilmesi, Irak Savaşı'nın önemli sonuçlarından oldu. Fakat gelinen noktada, Orta Doğu'daki

Amerikan askeri varlığına yönelik bölge halkının yoğun negatif algısı varsa da, küresel gelişmeler ABD'nin bu

bölgeden tamamıyla çekilmesine bir süre daha izin vermeyecek gibi görünüyor.

Obama'nın 2011'de

Irak'tan Amerikan kuvvetlerini çektikten

sonra 2014'te bölgeye yeniden asker göndermek

durumunda kalması, Trump'ın ABD'nin Suriye'den çekileceğini açıkladıktan sonra bu kararı tam

anlamıyla uygulayamaması bu duruma yalnızca birkaç örnek. Mart 2023'te gerçekleşen

ve Suudi Arabistan ile İran arasında diplomatik ilişkilerin başlamasını

sağlayan Çin'in arabuluculuk faaliyetleri de bizlere ABD'nin

bir süre daha bölgede varlığını sürdürmek isteyeceğini düşündürüyor.

Irak'ta

yaşananları Türkiye açısından değerlendirirken başlangıç noktasını 2003 değil,

1991 Körfez Savaşı olarak almak daha geniş bakış açısı sunacaktır. Zira

bölgedeki

gelişmelerin Türkiye'ye etkileri özellikle

Kuzey Irak'taki PKK varlığı ve Türkiye'nin terörle mücadelesi açısından devamlılık içeriyor.

1991 Körfez Savaşı'nın sonlarında

36. paralelin kuzeyinde oluşturulan uçuşa yasak bölge ile Iraklı Kürtleri

Saddam Hüseyin rejiminden koruma amaçlı kurulan güvenli alan, burada PKK'nın rahat hareket edebildiği bir yaşam alanına

kavuşmasına neden oldu. Körfez Savaşı'ndan sonra PKK eylemlerinin ve şiddetinin Türkiye'nin terörle mücadele tarihindeki en

üst seviyeye ulaşması tesadüf değildi. Böylelikle 1999'da

Abdullah Öcalan'ın yakalanması ve Türkiye'ye getirilmesiyle

hedefine ulaşan ve 1990'lar

boyunca askeri yöntemlerin ağırlıklı olarak kullanıldığı terörle mücadele

sürecini bir anlamda Körfez Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler şekillendirmiş

oldu. Öcalan'ın yakalanması ve PKK'nın tek

tarafı ateşkes ilan sonrasında her ne kadar Türkiye'nin

terörle mücadelesi açısından bir başarı ortaya çıkmışsa da 2003 Irak Savaşı bu

alandayine Türkiye'nin huzurunu kaçırdı.

Irak'ta savaşın yarattığı belirsizlikler

ile 1 Mart tezkeresinin reddiyle tescillenen Türkiye'nin savaş dışı pozisyonu,

PKK'yı daha önce ilan ettiği ateşkesi

2004'te sona erdirme kararına götürdü.

Savaşın başlangıcından 2008 yılındaki Türkiye-ABD anlaşmasına kadar TSK'nın

Kuzey Irak bölgesine askeri operasyon düzenleyememesi ve bu süreçte

Türkiye'nin

PKK ile mücadelesinde ABD'nin desteğini alamadığını hissetmesi, Türk-Amerikan

ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi. Bununla birlikte, gerek 1991 Körfez Savaşı

gerekse de 2003 Irak Savaşı'yla birlikte ABD'nin Iraklı Kürtlerle gelişen

ilişkileri ve Iraklı Kürtlerin ABD'nin Irak politikasında önemli bir yer

edinmesi, Türkiye'de ABD'nin bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurulmasını

destekliyor olabileceğine dair endişeleri arttırdı. Türkiye'nin Irak Savaşı'nda

ABD ile hareket etmemesinin ve savaş dışı bir pozisyon almasının her ne kadar

2000'li yılların başlarında hem AB hem de bölge ülkeleri ile ilişkilerine

olumlu yönde katkısı olsa da, bu süreçte Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan

ciddi güven kaybı bugün bile etkisini sürdürüyor.

Doç. Dr. Helin Sarı Ertem Medeniyet Üniversitesi

“Liberal İdealizmden Liberal Realizme: 20. Yılında Irak’ın İşgali ve Yeni-Muhafazakârlar”

Soğuk Savaş sonrası döneme “dünyanın en iyi demokrasi modeli” olma iddiasıyla damga vuran ABD’nin dış politika tarihi, söz konusu iddiayı destekleyecek sevaplar kadar, bu iddiayı boşa çıkaracak günahlarla da dolu. En büyük günahlarının başında ise Irak’ın işgali geliyor. 20 Mart 2003’te başlayan ve 10 yıl sonra, demokrasi ve istikrar vaatlerini yerine getiremeden sona erdirilen Irak’ın işgali, Amerikan hegemonyasına ve Gramşiyen anlamda bunu mümkün kılan uluslararası rızaya, ABD’nin kendi eliyle indirdiği en büyük darbelerden biri. 21. Yüzyıl’ın ilk çeyreği biterken ABD hala bu kara lekenin etkilerinden kurtulmaya çalışıyor.

20 yıl

öncesine nazaran ne Irak ne de geniş Ortadoğu daha güvenli. Arap Baharı’nın artçı sarsıntılarını yaşayan Libya ve Suriye’deki iç karışıklıklar henüz nihayete ermiş değil. İran bölgede her zamankinden daha fazla yayılmış durumda. Türkiye, Suudi Arabistan ve İsrail gibi geleneksel müttefikler, alternatif güç

odaklarıyla iş birliklerini geliştirmekte sakınca görmüyor. “Amerikan istisnailiği” miti her geçen gün daha fazla [kan kaybederken](#), Rusya ve Çin gibi rakip güçler

dünyaya kendi liderliklerini ilan etmenin yollarını arıyor. Tüm bunlar olurken, Irak işgalinin mimarları Amerikan Yeni-Muhafazakârlarının Irak’a dair vicdan muhasebesini, “amaç doğrudu, süreç

içinde herkes hata yapabilir” minvalinde [geçistirmesi](#) kanaatimce mümkün değil. Zira

bahsettikleri bu hata, sonraki yıllarda ortaya koyulan Amerikan dış politika pratiklerinde, ABD’nin küresel liderliğine olan iç ve dış inancı yitirme riski dahil, önemli sonuçlar yarattı.

Hatırlanacağı

üzere Amerikan Yeni-Muhafazakârları, PNAC (*Project for the New American Century*) gibi siyasi oluşumlar aracılığıyla, 11 Eylül saldırılarından çok daha önce, 1998’de, kitle imha silahlarının engellenmesi ve Irak’ta Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi gerektiğini [savunmuştu](#). Irak başta olmak üzere Ortadoğu’da ABD’ye müzahir rejimlerin yeniden inşasını adeta ilahi bir görev addeden Yeni-Muhafazakârlar zaman içinde farklı kulvarlara savruldu. PNAC kadrosu içinde yer alan Francis Fukuyama, daha savaş başlamadan müdahalenin yanlış olduğunu [söylemişti](#). PNAC’ın kurucularından Robert

Kagan ise, yaşanan uzun süreçte asıl sorunun müdahalenin kendisi değil, müdahale sonrasında Amerikalıların yeterli kararlığı göstermemesi olduğunu [öne sürmüştü](#). Bush’un güvenlik danışmanlarından Richard Perle

de benzer şekilde, rejim değişikliği fikrini doğru bulmakla beraber, devam eden süreçte hatalar yaptıklarını [kabul etmişti](#). Müdahalenin 2000’li yılların başındaki en hararetli savunucularından, üçüncü nesil Yeni-Muhafazakâr Max Boot ise, bugün gelinen noktada demokrasi ihracının yanlış bir fikir olduğunu ve Amerikan gücünün sınırlarını öngöremediğini açıkça [itiraf etmiş durumda](#).

Uzun ve

meşakkatli işgal süreci, binlerce insanın ölümü, Irak’ın harap olması ve devasa bir prestij kaybının ardından ABD, sadece ideolojik anlamda değil, siyaseten de bazı dersler çıkarmalıydı; nitekim çıkardı da. Liberal müdahaleci George W. Bush ve Yeni-Muhafazakâr tayfanın yarattığı felaketin ilk etkisi, ABD dış

politikasının yeniden “görece izolasyonist” bir yaklaşıma dönmesi olmuştur. Bu, Kissinger’ın, meşhur *Diplomasi* kitabında “içe kapanma” ile “müdahale etme” arasında bir saat rakkası gibi gidip geldiğini öne sürdüğü ABD’nin, tıpkı Vietnam’da olduğu gibi, Irak’ta da hata yaptığını fark edip, sorunlu bölgelerden kendisini olabildiğince çekmesi sonucunu getirdi.

G. W.

Bush’un ikinci döneminde başlayıp, halefi Obama ile devam eden süreçte Amerikan yönetimleri “bir dünya polisi” olmak yerine, “tepenin üstünde parıldayan bir şehir”, yani “model ülke” olmanın daha az masraflı ve daha güvenli bir seçenek olduğuna [kanaat getirdi](#). Obama’nın ardından gelen Trump ve Biden da, ABD’nin ekonomik ve askeri sınırlarının farkında olarak, ya Afganistan’da olduğu gibi sorunlu bölgeleri apar topar terk etmek ya da Suriye’de olduğu gibi dış meseleleri taşeron savaşçılar eliyle mümkün olduğunca dolaylı olarak yönetmek zorunda kaldı.

ABD, bu

dikkatli ve görece uzaktan dengeleme tarzını hem 2010’da başlayan Arap Baharı sürecinde hem de ABD’nin Irak işgalinin sonuçlarından biri olarak doğan IŞİD terörizmiyle mücadelede uyguladı. Sonuç, Esad rejiminin kimyasal silah kullanımına “kırmızı çizgimizdir” dediği halde gerekli karşılığı veremeyen, Rusya’nın Kırım’ı işgalini ekonomik yaptırımlarla geçiştiren, Ukrayna Savaşına doğrudan müdahale etmeyen bir ABD ve onun zayıflamış imajı oldu.

Geri dönüp baktığımızda, Yeni-Muhafazakârların, dünyanın büyük bir kısmını

ABD’nin etrafında kenetleyen, 11 Eylül gibi travmatik bir “mağduriyeti”, aşırı özgüven ve kibirle giriştikleri Irak işgali ile yok ettiklerini ve ABD’yi pek çok coğrafyada “güvenilmez” müttefike

dönüştürdüklerini söylemek mümkün. Geçtiğimiz 20 yıllık süreçte liberal idealizmden

liberal realizme kaymak zorunda kalan ABD, küresel ve bölgesel sorunların çözümünde belirleyici rolünü hızla yitirirken, yaşanan krizlerin acı tecrübelerine yakından şahitlik etmiş Türkiye gibi müttefiklerin yola sadece ABD'ye güvenerek devam edemeyeceği aşikâr.

Küresel liderlik rolünü sürdürmek istiyorsa, ABD'nin her şeyden önce çözmesi gereken ciddi bir güven sorunu var. Karşımızda duransa, içeride ve dışarıda büyük oranda yolunu kaybetmiş, ekonomik olarak zayıflayan, tarihte hiç olmadığı kadar [kutuplaşmış](#) bir ülke. Yeni küresel denge arayışları da hesaba katıldığında, Irak'ın işgalinin ABD'ye verdiği zarar, öyle kolay geçirilebilecek türden değil; belki de "sonun başlangıç noktası".

"Yirminci Yıldönümünde Irak'ın İşgali ve Sonuçları"

Doç. Dr. Özgün Erler Bayır İstanbul Üniversitesi

2003 Irak Savaşı'nın ABD dış politikası ve uluslararası sistem açısından son derece önemli ve dönüştürücü etkileri oldu. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin

ardından dünya siyasetindeki sistemik değişimleri temel aldığımızda, 11 Eylül saldırılarının uluslararası sistemde adeta bir paradigma dönüşümüne sebep olduğunu söyleyebiliriz. Bu süreçte önce Afganistan, ardından da 2003 Irak Savaşı'nın gerek ABD dış politikasında gerekse de uluslararası alanda yol açtığı değişimlerin kalıcı etkileri yirmi yılı aşkın süredir uluslararası sistemde hissediliyor.

11 Eylül saldırılarından hemen iki yıl sonra ABD öncülüğünde, İngiltere, Polonya ve Avusturalya'nın da desteğiyle gerçekleştirilen Irak Savaşı sistemde bir kırılma yarattı. Bu kırılma başta ABD'nin dünya siyasetindeki konumu olmak üzere, Orta Doğu bölgesinin istikrarı, Türkiye'nin güvenliği, uluslararası ilişkilerin dinamikleri ve uluslararası hukuk açılarından geri dönülemez etkilere yol açtı. Irak Savaşı ile, çeşitli açılardan aksaklıkları olmakla birlikte yirminci yüzyıl boyunca süregelen "kurallara dayalı uluslararası ilişkiler sisteminin" olumsuz anlamda değişmeye başladığını ve küresel düzenin ciddi şekilde darbe aldığını söyleyebiliriz.

Savaşın ardından Irak'ta yaşananların etkisi, ABD'nin yalnız Orta Doğu'ya ilişkin siyasetini değil, genel olarak tüm dış politikasını etkileyecek düzeyde oldu. Savaşı takip eden ilk yıllardaki gelişmeler, ABD açısından uluslararası alanda zorlayıcı, yıpratıcı ve prestij azaltıcı sonuçlar doğurdu. Bu sonuçlar, Soğuk Savaş'tan galip çıkmış olan ABD'nin 1990'lardan itibaren dile getirdiği hegemonik güç iddiasını ve bunun diğer devletler tarafından kabul edilebilirliğini ciddi şekilde zayıflattı. Uluslararası meşruiyeti son derece tartışmalı olan Irak'a Özgürlük Operasyonu'ndan sonra "terörle küresel savaş" adına yapılan uygulamalar, bireysel hak kısıtlamaları, başta Ebu Gureyb Hapishanesi olmak üzere Irak'taki cezaevlerinde yaşananlar, uluslararası sistemin hegemon gücü ABD'nin uluslararası normlarla uyuşmayan şekilde hareket ettiği görüşünün yaygınlaşmasına ve dolayısıyla da itibar kaybına neden oldu. Uzun vadede savaşın gerçek manada kazanılamamış olması bir yana, etkilerinin gerek bölge açısından gerekse de küresel düzeyde istikrarı bozucu olduğu üzerinde fikir birliğine varılan sonuçlardır. Küresel siyasal sistemde ayrıca demokrasi, devletlerarası eşitlik, meşru-müdafaa ve normlara dayalı uluslararası ilişkiler gibi ilke ve uygulamalar uzun vadede önemli ölçüde aşındı ve zarara uğradı.

Türkiye’de bilinen popüler adıyla Geniş (Büyük) Ortadoğu (*Broader Middle East and North Africa* - BMENA) projesi kapsamında öne çıkartılan bölgeye demokrasi götürüleceği ve evrensel değerlerin, insan haklarının yaygınlaştırılacağına yönelik hedeflerin gerçekte yaşananlar ile uyuşmaması, küresel siyasal sistemde demokrasi ve insan hakları gibi evrensel değerlere duyulan güvenin de sarsılmasına sebep oldu. Bununla birlikte, Bush Doktrini ile öne çıkartılan “Ya bizimlesiniz ya teröristlerle!” şeklinde ifade edilen ayrıştırıcı bakış açısı, özellikle Türkiye gibi bölge ülkelerinin dış politikalarını da önemli ölçüde etkiledi. Geleneksel dış politika çizgisi olarak yirminci yüzyıl boyunca Batı dünyasıyla ilişkileri ve Orta Doğu politikası arasında dengeli bir duruş sergileme ve siyaset izleme çabasında olan Türkiye’yi özellikle 1 Mart 2003 Tezkere Krizi sonrasında yaşanan gelişmelerle çokça zorladı. Bu zorlayıcı etki şüphesiz en çok da Türk-Amerikan ilişkileri açısından geçerli oldu. Öyle ki, Tezkere Krizinin Türk Amerikan ilişkilerinde yarattığı olumsuz etki, 1960’larda Johnson Mektubu’nun yarattığı olumsuz etkiye benzer bir durumu ortaya çıkarttı.

ABD, 2003’te Irak’ta giriştiği savaşı

askeri olarak kazansa da Orta Doğu’da uzun vadede barışı kazanamadı.

Bölgede savaşın ardından yaşananlar mezhep ayrılıklarının gün yüzüne çıkması

gibi bir dizi istikrarsızlık unsurunu da ortaya çıkarttı. Böylece ABD’nin Ortadoğu bölgesine ilişkin politikalarını olumsuz şekilde etkilenmekle kalmadı, dünya siyasetinde de önemli prestij kaybı yaşamasına neden oldu.
